

Хашимова А.К.

**БАНКРОТТУК (КУДУРЕТСИЗДИК) ТҮШҮНҮГҮН
ИЗИЛДӨӨДӨГҮ АЙРЫМ КӨЙГӨЙЛӨР**

Хашимова А.К.

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ИССЛЕДОВАНИИ ПОНЯТИЯ
БАНКРОТСТВО (НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ)**

A.K. Khashimova

**SOME PROBLEMS IN THE STUDY OF THE CONCEPT
BANKRUPTCY (INSOLVENCY)**

УДК: 343.535.1

Бул макала «кудуретсиздик» жана «банкроттук» түшүнүктөрүн чечмелөөдөн келип чыккан көйгөлөргө арналган жана банкроттук институтунун түшүндүрмө аппаратынын келип чыгышынын актуалдуу суроолору каралган. Андан сырткары, автор тарабынан азыркы мыйзамдарга жана укук чөйрөсүндөгү тажрыйбага талдоо жүргүзүү кудуретсиздикти субъектилик дагы, объектилик дагы кубулуштардын элементтеринен турган юридикалык курам катары кароого мүмкүндүк берди деген изилдөө жүргүзүлгөн. Автор банкроттук укук мамилелеринин пайда болушуна, өзгөрүлүшүнө жана жок болушуна татаал юридикалык курам негиз болорун далилдеди. Автор тарабынан бул макала чегинде банкроттуктун (кудуретсиздик) өзгөчөлүктөрү аныкталган, аларды сотко банкроттук (кудуретсиздик) процессин демилгелөөгө жана белгилүү бир негиздердин болушунун натыйжасында карыз тарапты банкрот деп табуу тууралуу чечим чыгарууга мүмкүндүк берүүчү юридикалык фактылардын жыйындысын түшүнүү керек.

Негизги сөздөр: банкроттук, кудуретсиздик, карыз, карыз милдеттенмелер, насыя берүүчү, карыз тарап, соттук тартип, мүлктүк абал, юридикалык курам.

В данной статье рассматриваются существующие проблемы при раскрытии понятий «банкротство» и «несостоятельность», а также актуальные вопросы при формировании понятийного аппарата института банкротства. Кроме того, автором проведен анализ действующего законода-

тельства и правоприменительной практики, позволяющий рассматривать несостоятельность в качестве юридического состава, включающего в качестве составляющих элементов не только явления субъективного порядка, но и объективного. Автор обосновывается тот факт, что основанием возникновения, изменения и прекращения правоотношений по банкротству является сложный юридический состав. Также автором в рамках данной статьи пранализированы признаки банкротства (несостоятельности), под которыми следует понимать необходимую совокупность юридических фактов, предоставляющих суду возможность инициировать процесс банкротства (несостоятельности) и впоследствии при наличии определенных оснований вынести решение о признании должника банкротом.

Ключевые слова: банкротство, несостоятельность, долг, долговые обязательства, кредитор, должник, судебный порядок, имущественной состояние, юридический состав.

This article discusses the existing problems in the disclosure of the concepts of "bankruptcy" and "insolvency", as well as relevant issues in the formation of the conceptual apparatus of the institution of bankruptcy. In addition, the author conducted an analysis of the current legislation and law enforcement practice, which allows considering insolvency as a legal structure, which includes not only subjective phenomena, but also objective ones as constituent elements. The author substantiates the fact that the basis for the emergence, amendment and termination of bankruptcy relations is a complex legal structure. Also, the author, within the framework of this

article, pranalized the signs of bankruptcy (insolvency), which should be understood as the necessary set of legal facts that provide the court with the opportunity to initiate the bankruptcy (insolvency) process and subsequently, subject to certain grounds, make a decision on declaring the debtor bankrupt.

Key words: *bankruptcy, insolvency, debt, debt obligations, creditor, debtor, court order, property status, legal structure.*

Юридикалык илимде «кудуретсиздик» жана «банкроттук» ар кандай түшүндүрүлөт. Атап айтканда, кудуретсиздик – бул насыя берүүчүлөрдүн мыйзамдуу талабын канааттандырууга мүмкүнчүлүгү болбогон кайсы бир жактын мүлктүк абалы» деп көрсөтүлөт [1, с. 1010], же «насыя берүүчүлөрдүн акчалай талаптарын толук бойдон төлөөгө карыздар тараптын сот тарабынан аныкталган жөндөмсүздүгү». Г.Ф. Шершеневич кудуретсиздикти «насыя берүүчүлөрдүн бардыгынын бирдей канааттануусу үчүн мүлк жетишсиз деп саноого негиз берүүчү соттук тартипте аныкталган мүлктүк абал» катары аныктаган [2, с. 88].

М.И. Кулагин «карыздар тараптын өзүнүн карыз милдеттенмелерин аткарууга жөндөмсүздүгү, эгерде ал жөндөмсүздүк сот тарабынан аныкталган болсо, буржуазиялык мыйзамда, ал кудуретсиздик деп аталат» деген ойдо болгон [3, с. 172].

Н.И. Клейндин ою боюнча, «кудуретсиздик – бул өзүнүн насыя берүүчүлөрүнүн талаптарын канааттандырууга мекеменин жөндөмсүздүгү, ошондой эле карыздар тараптын анын мүлкүнөн же анын балансынын канааттандырууларлык эмес түзүмүнөн мекеменин милдеттенмелери ашып түшкөнүнүн айынан – мамлекетке төлөнүүчү салык жана башка төлөмдөр» [4, с. 77].

Ошентип, мындай кубулуштарды түшүндүрүү үчүн аныктамалар өтө көп. Алардын катарында, илимий доктринада каралып жаткан кубулуштун маңызын аныктоо боюнча түрдүү көз караштар камтылган. Аларды шарттуу түрдө айрым топторго бөлүүгө болот:

Кудуретсиздик карыз тараптын мүлкүнүн

өзгөчө абалы катары.

Бул көз карашка ылайык, кудуретсиздиктин (банкроттуктун) юридикалык табияты карыздар тараптын насыя берүүчүлөрдүн алдындагы милдеттенмелерин аткарууга мүмкүндүк бербеген мүлкүнүн абалына барып такалат.

Мындай концепциянын тарапташы Г.Ф. Шершеневич бардык насыя берүүчүлөрдүн талаптарын бирдей канааттандырууга жетишсиз деп эсептөөгө негиз бере турган соттук тартипте мүлктүн абалы кудуретсиз деп табылышын бекемдейт [5, с. 75].

Кудуретсиздик карыздар тараптын өзгөчө абалы катары.

Бул концепция карыз тараптын банкрот экени соттун чечими болгондо же юридикалык карыздар тараптын макулдугу менен насыя берүүчүлөрдүн жыйынында анын төлөө жөндөмдүүлүгү жок экени, башкача айтканда, сарпталган активдеринин үстүнөн өзүнө алган милдеттенмелеринин ашып кеткенинин кесепетинен бюджет төлөмдөрдү жана бюджеттик эмес фонддорду кошкондо, мыйзам же келишим түрүндө көрсөтүлгөн мөөнөттө насыя берүүчүлөрдүн акчалай милдеттенмелери боюнча талаптарын канааттандыруу үчүн таптакыр жөндөмсүздүгү жарыяланганда таанылары азыркы мыйзамдарга, 1997-жылдагы «Банкроттук жөнүндөгү» КР Мыйзамына (3-берене) негиз болуп берген, илимий адабияттарда да ал кеңири таралган. Бул көз караштын тарапкерлеринин пикири боюнча, банкроттук (кудуретсиздик), эң биринчи, насыя берүүчүлөрдүн алдындагы карызын жоюуга мүмкүнчүлүгү болбогон карыздар тараптын белгилүү - бир абалын мүнөздөйт.

Биздин пикирибиз боюнча, дал ушул көз караш бир кыйла туура, анткени кудуретсиздик – бул объектинин укугуна эмес, биринчи кезекте субъектинин өзүнө берилген мүнөздөмө. Чарба жүргүзгөн субъекти гана, анын мүлкү эмес, кудуреттүү же кудуретсиз болору айдан ачык. «Мекемени кудуретсиз (банкрот) деп жарыялоо – тобокелдик менен, өз жоопкерчилиги

менен чарбалык ишмердүүлүгүн жүргүзгөн өндүрүшчүлөрдүн атаандаш күрөшүн уюштурган жана камсыздаган чаралардын системасын жалпылаган институт, - деп Н.И. Клейн туура пикир айткан [4, с. 77].

Банкроттук (кудуретсиздик) – бул түрдүү факторлордун таасиринде, кээде карыз тараптын мүлкүнүн «катачылыктары» менен такыр байланышпаган факторлордун таасиринде келип чыккан татаал социалдык-экономикалык феномен болгондуктан, объектилик концепциянын алкагында орундуу болсо да, кудуретсиздиктин көп түрдүүлүгүн мүлктүк абалга гана байлоо орунсуз.

Аны менен бирге, бул көйгөйдү изилдөө, албетте, теориялык гана эмес, практикалык мааниге ээ. Атап айтканда, кудуретсиздиктин объектилик түшүндүрмөсүнө таянуу менен, адамдардын чоң тобу, анын ичинде, өлгөн адамдар, өлдү деп жарыяланган адамдар, жөндөмсүз же жөндөмдүүлүгү чектелген адамдар, ошондой эле юридикалык эмес уюмдар банкрот деп таанылышы мүмкүн. Субъективдүү чечме-легенде, потенциалдуу банкроттордун тобу чарбалык жүгүртүүнүн өз алдынча иштей ала турган субъектилери менен гана чектелет. Биз байкагандай, Рим мыйзамдарында [5, с. 215-220] узак убакыт бою, дээрлик XX кылымга чейин, өлгөн адамдарды кудуретсиз деп жарыялоо мүмкүндүгүнө жол берилген, ошондой эле Россиянын, Франциянын, Германиянын, Англиянын конкурстук мыйзамдары менен да таанылган. Азыркы учурда мураска байланышкан кудуретсиздик иштери боюнча өндүрүш герман мыйзамдарында каралган (§315-331 Insolvenzordnung). Мындан тышкары, германиялык мыйзам чыгаруучу юридикалык жактын ишмердүүлүгү токтотулгандан кийин, же юридикалык эмес жактын жолдоштук ишмердүүлүгү токтотулгандан кийин, мүлктүк бөлүштүрүү болбосо, кудуретсиздик иштери боюнча өндүрүштү козгой алат (§11 Insolvenzordnung). Башкача айтканда, жоюлган карыз тараптын мүлкүнө карата конкурс ачык болушу мүмкүн. Куду-

ретсиздик иштери боюнча өндүрүш юридикалык эмес жак болуп саналган жолдоштук (толук жолдоштук, шериктештик, жөнөкөй, кайыкчылардын жолдоштугу, экономикалык кызыкчылыктардын европалык бирикмеси) мүлккө карата козголушу мүмкүн.

Доктринада, эки көз караштан тең, кудуретсиздик юридикалык фактынын окуя, аракет, же абал экени – талаш маселе бойдон калууда.

Ушул көз караштын негиздүүлүгүн белгилөө менен катар, биздин пикирибиз боюнча, бир катар маанилүү учурларга көңүл буруу кажет. Биринчиден, азыркы мыйзамдарга жана укук чөйрөсүндөгү тажрыйбага талдоо жүргүзүү кудуретсиздикти субъектилик дагы, объектилик дагы кубулуштардын элементтеринен турган юридикалык курам катары кароого мүмкүндүк берди (маселен, продукцияны өндүргөн мекеменин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү анын финансылык соңку абалына таасир этүүчү рынок экономикасынын объективдүү мыйзамдарынын натыйжасы болуп калат). Экинчиден, субъектилик жана объектилик чектеринин ортосундагы айырма салыштырмалуу: объектилик концепциянын көз карашынан, кудуретсиздик түшүнүгү толугу менен объективдүү мүнөзгө ээ болбошу мүмкүн, анткени кудуретсиздиктин пайда болушунун негизинде, анын ичинде субъектинин өзүнүн күч ишмердүүлүгү да бар; ошондой эле субъектилик концепциянын алкагында «экономикалык жөндөмсүздүктүн укуктук формасын субъектилик гана тартиптеги кубулуш катары» кароо туура эмес болуп калмак. Буга байланыштуу, кудуретсиздикти субъектилик жана объектилик кубулуш катары кароо кажет, ал каралып жаткан феномендин татаалдыгын жана көп кырдуулугун бекемдейт.

Кудуретсиздик тууралуу учурдагы мыйзамдарды талдоо төмөнкүдөй тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет: карыз тарапты банкрот (кудуретсиз) деп табуу юридикалык натыйжалар үчүн зарыл болгон юридикалык фактылардын жыйындысы катары каралуучу юридикалык ку-

рам болуп саналат. Аны менен катар, кудуретсиздиктин маани-маңызын түшүнүү жана банкроттук (кудуретсиздик) институтунун максатына жетүү үчүн курамдын элементтерин көз карандысыз топтоо принциби боюнча курулган «анык курамдын элементтеринин татаал жыйындысы» принципалдуу мааниге ээ, ал элементтердин ырааттуу топтолушуна багытталган алардын атайын жыйындысы керек: бул учурда курамдын элементтеринин кесепеттери белгилүү-бир тартиптеги курамдын элементтери топтолгондо келип чыгат.

Буга ылайык, ар бир юридикалык факт, юридикалык курамга кирүү менен бирге, фактылардын жыйындысында гана юридикалык болуп саналат. Ошентип, атап айтканда, мындай юридикалык факт финансылык жакшыртууну же тышкы башкарууну киргизүү тууралуу өтүнүч менен кайрылуу тууралуу чечимдин насыя берүүчүлөрдүн жыйынында кабыл алынбашы – калыбына келтирүүчү жол-жоболорду киргизүү үчүн негиздердин жоктугу катарында юридикалык курамдын алкагында юридикалык мааниге ээ болушу мүмкүн. Өз кезегинде, калыбына келтирүүчү жол-жоболорду киргизүү үчүн негиздердин жоктугу өзүнөн-өзү фактылардын топтомунда гана кудуретсиздиктин жалпы юридикалык курамын түзүүчү юридикалык факты катары таанылат.

Биздин көз карашыбыз боюнча, карыз тарапты банкрот (кудуретсиз) деп табуу үчүн төмөнкүлөрдү кучагына алган юридикалык курам керек:

- 1) банкроттуктун (кудуретсиздиктин) өзгөчөлүктөрүнүн болушу;
- 2) белгилүү-бир процесстик иштерди аткаруу;
- 3) кабылына келтирүүчү иш-чараларды киргизүү үчүн негиздердин жоктугу;
- 4) соттун же насыя берүүчүлөрдүн жыйынынын тиешелүү чечими.

Кудуретсиздиктин юридикалык курамынын ар бир элементин өз алдынча карап чыгалы.

Банкроттуктун (кудуретсиздиктин) өзгөчөлүктөрү деп, сотко банкроттук (кудуретсиздик) процессин демилгелөөгө жана белгилүү-бир негиздердин болушунун натыйжасында карыз тарапты банкрот деп табуу тууралуу чечим чыгарууга мүмкүндүк берүүчү юридикалык фактылардын жыйындысын түшүнүү керек. Банкроттуктун тышкы (көзгө көрүнгөн) өзгөчөлүктөрү болгондо банкроттуктун ички өзгөчөлүктөрүн (барбы, же жокпу) табуу максатында банкроттук тууралуу иш козголушу жана каралышы мүмкүн:

– карыз тараптын төлөмдөрдү аларды аткаруу мөөнөтү келгенге чейинки үч ай калганда токтотушу;

– насыя берүүчүлөрдүн талаптарынын өлчөмү – юридикалык жакка – 1000 эсептик көрсөткүч жана карыз тарапка – жеке ишкерге – 500 эсептик көрсөткүч.

Юридикалык курамдын экинчи элементи – белгилүү-бир процесстик иштерди аткаруу дагы татаал түзүм болуп саналат жана ал аны өз кезегинде иш жүзүндөгү бир өңчөй эмес курам катары кароого негиз болот жана ал өзүнө карыз тарапты банкрот деп табуу тууралуу сотко арыз менен кайрылууну камтыйт. Бул жерде банкроттук тууралуу мыйзам сотко кайрылууга укуктуу болгон тараптардын конкреттүү тизмесин бөлүп көрсөтөт (карыз тарап, насыя берүүчү же насыя берүүчүлөр, банкроттук иштери боюнча мамлекеттик орган) [6, ст. 27-2]. Мындан тышкары, белгилүү-бир процесстик иштерди аткаруу тууралуу кеп кылганыбызда, мыйзамдуу күчүнө кирген сот актысы менен аныкталган акчалай милдеттенменин өлчөмү талаш жараткан учурларды гана жөнгө салуунун сотко чейинки (доомат) тартипке карабастан, аталган тараптар карыз тарапты банкрот деп табуу тууралуу сотко арыз менен кайрыла алышарын унутпаш керек. Башка учурларда талашты жөнгө салуу үчүн карыз тарапты банкрот деп табуу тууралуу сотко арыз менен кайрылуу үчүн алдын-ала сотко чейинки (доомат) жол-жоболоорун сактоо талап кылынат жана ал дооматтар сотко кайрылган күнгө чейинки 15

календарлык күнгө чейин карыз тарапка билдирүү жолу менен ишке ашышы керек [6, п. 2 ст. 27-2].

1997-жылдагы кудуретсиздик тууралуу мыйзам карыз тараптарга карата банкроттук иштери боюнча өндүрүшкө алынган карыз тараптардын баары эле банкрот деп табылбашы керек деген ойдо кабыл алынган. Аткарылбаган милдеттенменин болушу банкроттук ишти демилгелөө үчүн негиз болуп берет, анткени ишти кароонун алкагында карыз тараптын банкрот болушунан жана жоюлуп кетишинен куткаруучу укуктук негиздер бар.

Банкроттуктун юридикалык курамынын төртүнчү элементи – бул карыз тарапты банкрот деп тапкан соттун тиешелүү чечими.

Бул чечим каралып жаткан юридикалык курамда кандай мааниге ээ экени азыркы күнгө чейин талаш бойдон калып келе жатканын моюнга алуу абзел. Г.Ф. Шершеневич мындай маселе койгон: «Кудуретсиздик соттук күбөлүктөн көз каранды болбогон факты болуп саналабы же анын сот бийлиги тарабынан таанылышы менен түздөн-түз байланыштабы?» [2, с. 98]. Француз юристи Рэнуар бул маселе боюнча минтип жазган: «Кудуретсиздикке эки көз караш менен кароого болот: төлөмдөрдү токтоткон, башкача айтканда өз жөндөмсүздүгүн аныктаган тараптын абалы, же соттук тартипте кудуретсиз деп табылган тараптын абалы». Андан ары автор төмөнкүдөй жыйынтыкка келет: «Кудуретсиздик - бул өзүнөн-өзү келип чыккан, соттун чечими менен бекемделген, бирок соттун чечими менен түзүлбөгөн, жаңы кесепеттерге алып келген соттук аныктама сыяктуу мааниге ээ болбосо дагы, алардын бири мыйзамдуу кесепеттерге алып келген факты» [7, с. 98-99].

Учурдагы КР Жарандык кодекси соттук чечимди жарандардын укуктары менен милдеттеринин пайда болушунун негиздерине кошот [8, ст. 7].

Биздин көз карашыбыз боюнча, соттук чечимди баалоодо жана банкроттуктун юридикалык курамынын элементи катары анын ордун

аныктоодо төмөнкүдөн баштоо максатка ылайыктуу: Биринчиден, банкроттук (кудуретсиздик) мамилелеринин динамикасында соттук чечимдин ролу айдан ачык. Бирок укуктук мамилелердин аракетин, атап айтканда, мамиленин сотко чейинки өнүгүшүнүн мыйзам ченемдерин жана юридикалык фактыларын камсыз кылуучу башка фактылар болбосо, бул актыны кабыл алуу мүмкүн эмес, анткени булар да, тигилер да «мажбурлоо иретинде мыйзамды ишке ашырууга мүмкүндүк түзөт» (О.А. Красавчиковдун терминологиясы боюнча). Аны менен катар, бул мүмкүнчүлүктү ишке ашыруу тиешелүү соттук чечимди кабыл алуу учурунан гана баштап пайда болот. Соттук чечим укук белгилөөчү факты катары кызмат кылат, ал тиешелүү юридикалык курамды түзүүнү аягына чыгарат. Буга ылайык, башка юридикалык курамдын элементтеринен айырмаланып, ал бир нерсеге эришүү үчүн шарт катары каралбашы керек, анткени юридикалык кесепеттер бир эле соттук чечимдин күчүнө киришинен эмес, юридикалык курамды түзө турган башка дагы фактылардын болушунан пайда болот. Чынында эле, чечим мында материалдык (анык) жагынан өзүнүн болгон турпатына дагы башка нерсени кошо албайт. Экинчиден, соттук чечимди юридикалык курамга кошуу тиешелүү укуктук мамилелердин динамикасын көзөмөлдөө жолу менен банкроттук процессиндеги мамлекеттин катышын камсыздоого багытталган.

Бири-бири менен байланышкан түшүнүктөрдү («кудуретсиздик», «банкроттук», «банкроттуктун жол-жоболору», «конкурстук процесстин катышуучуларынын укуктарын ишке ашыруу жана коргоо» ж.б.) изилдөөнүн жогорку деңгээлине карабастан, доктринада кудуретсиздикте пайда болуучу укуктук мамилелердин категорияларын комплекстүү изилдөөгө арналган азын-оолак эмгек [9,10] бар экенин моюнга алуу кажет. Мунун баары, албетте, ушул сыяктуу укуктук мамилелердин түшүнүктөрүн, маани-маңызын жана бөтөнчөлүктөрүн изилдөөнүн көйгөйүн актуалдаштырат.

Адабияттар:

1. Энциклопедия государства и права: В 4-х т. - М., 1930. Т. 2. - С. 1010. (авт. - С. Раевич).
 2. Шершеневич, Г.Ф. Конкурсный процесс. - С. 88.
 3. Кулагин М.И. Государственно-монополистический капитализм и юридическое лицо [Текст]: монография / М.И. Кулагин. - М.: Изд-во УДН, 1997. - 578с.
 4. Предпринимательское право: Курс лекций / Под ред. Н.И. Клейн. - С. 77.
 5. Шершеневич Г.Ф. Учение о несостоятельности. Казань, 1890. - С. 75.
 6. Кыргызская Республика. Закон “О банкротстве (несостоятельности)” [Текст]: [от 15 октября 1997 года №74] // Эркинтоо. - 1997. - 31 октября. - №101-104.
 7. Renouard. Traite des faillites. 1840. - P. 223-224 (Цит. по кн.: Шершеневич Г.Ф. Конкурсный процесс. - С. 98-99).
 8. Гражданский кодекс Кыргызской Республики. Ч. I. от 8 мая 1996 года №15 [Текст] // Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. - 1996. - №6.
 9. Смирнов Р.Г. Природа правоотношения несостоятельности (банкротства): Автореф. дис ... канд. юрид. наук. - СПб., 2004.
 10. Дорохина Е.Г. Природа правоотношения несостоятельности (банкротства) // Журн. российского права. - 2006. - №5.
-